

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Brno 2005

Miroslav Čulík

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Poznatky k sociálně psychologickému výcviku u odsouzených mužů ve věznici se zvýšenou ostrahou“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....
Miroslav Čulík

Poděkování

Děkuji panu plk. Mgr. Vladimíru Langovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Márii za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Leština, 25. února 2005

Miroslav Čulík

OBSAH

ÚVOD	5
1. Normalita osobnosti	7
1.1. Vymezení základních pojmů	7
1.2. Pojetí normality	8
 2. Psychopatie	
2.1. Příčiny vzniku psychopatie	9
2.2. Současné pojetí psychopatie	10
2.3. Dělení psychopatií	12
2.4. Psychopatie a kriminalita	13
 3. Pohled na odsouzené muže s psychopatickou strukturou osobnosti	16
3.1. Problematika odsouzených psychopatů	16
3.2. Penitenciární přístupy k odsouzeným psychopatům	19
 4. Komunitní systém	23
4.1. Sociálně psychologická diferenciacce a charakteristika komunitního systému	23
4.2. Aplikace komunitního systému u odsouzených psychopatů	24
 5. Sociálně psychologický výcvik	26
(modifikovaný pro odsouzené s psychopatickou strukturou osobnosti)	
5.1. Objasnění cíle sociálně psychologického výcviku	26
5.2. Metoda sociálně psychologického výcviku u odsouzených psychopatů	27
5.3. Vyhodnocení sociálně psychologického výcviku odsouzených psychopatů ve věznici se zvýšenou ostrahou	
Závěr	33
Resumé	35
Literatura a prameny	38
Přílohy	40

Úvod

Účelem výkonu trestu odnětí svobody je zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a soustavně jej vychovávat k tomu, aby vedl řádný život občana.

Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.

S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.¹

Mezi dosud stanovenými diferenciačními kategoriemi odsouzených tvoří zvláště problémovou skupinu odsouzení s psychopatickou strukturou osobnosti. Těmto odsouzeným je věnována mimořádná pozornost ze strany výchovného personálu při provádění reedukační činnosti. Praktické zkušenosti výchovných pracovníků dokládají obtížnost procesu aplikace resocializačních metod při zacházení s psychopaty.

Působí jako soustavní narušovatelé, nepříznivě ovlivňují sociální atmosféru kolektivu, vystupují agresivně nejen proti ostatním odsouzeným, nýbrž i proti příslušníkům Vězeňské služby České republiky, sebepoškozují se, ničí majetek, dopouštějí se útěků, suicidiálních pokusů, neustále píší stížnosti na „cokoli“ a se vším projevují ostentativní nespokojenost. Ve zvýšené míře se u těchto osob vyskytuje abúzus v užívání drog, medikamentů a sklon k některým druhům deviačního chování. Trestnou činnost střídají s pobyty ve výkonu trestu odnětí svobody, přičemž toto přijímají jako svůj životní styl.

Ukázalo se účelným zřizovat pro tyto osoby specializované ústavy či oddělení. Pozitivní aspekt tohoto spočívá v možnosti uplatňovat u odsouzených psychopatů speciální terapeutické a výchovné postupy. Tato oddělení by si však měla uchovat charakter výkonu trestu odnětí svobody, nezakládat u odsouzených psychopatů představu o jejich duševní nemoci a nezastírat tak jejich odpovědnost za spáchanou trestnou činnost.²

¹ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb., hlava I., § 2

² NĚMEC, J., URBANOVÁ, M. Sociálně psychologický výcvik pro odsouzené s psychopatickou strukturou osobnosti. Praha: Správa SNV, 1989, s. 3.

Výchovný personál by měl na specializovaném oddělení využívat všech dostupných výchovně terapeutických prostředků, mezi nimiž zaujímá významnou úlohu skupinová psychoterapie, která vytváří optimální podmínky pro využití emočních mechanismů osobnosti. Současně s konečným cílem skupinové psychoterapie, využívané ve výchovné práci s odsouzenými psychopaty – tedy dosažením zlepšení sociální přizpůsobivosti, se předpokládá i odstraňování nežádoucích jevů v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Využití skupinových procesů a skupinové dynamiky totiž odstraňuje nevýhodu jen represivního přístupu k odsouzenému, neboť dává alternativu sociálně žádoucího chování.

Cílem mé závěrečné práce je zhodnotit efektivitu a možnost využití sociálně psychologických metod i technik v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody, zvláště pak specializovaných oddělení.

Prezentované poznatky jsou získané studiem uvedené literatury, vlastním šetřením v podmínkách specializovaného oddělení pro muže s psychopatickou strukturou osobnosti věznice Mírov. Jsou i jakýmsi ohlédnutím za historií činnosti tohoto oddělení, které započalo svoji činnost v počátku roku 1997.

O tom, že je výzkum v psychoterapii obtížný, se zmiňuje každá obsáhlejší publikace. Velké množství sledovaných proměnných, jejich malá stabilita v průběhu času a komplikované vztahy kontrolní skupiny jsou nejčastějšími úskalími.

1. Normalita osobnosti

1.1. Vymezení základních pojmů

Člověk s dissociální strukturou osobnosti se výrazně odlišuje od normálního způsobu chování, myšlení či cítění v dané společnosti. V biologických a společenských vědách je obtížné vymezit pro normu a normalitu relativně stálé a obecné znaky. Normalita je jistě množinou s mlhavými okraji, jejíž definice se v praxi často vymezuje negativně („nebyly shledány poruchy“).³

Pro využití v penitenciární praxi se jeví jako nejvhodnější využití všech dostupných norem vhodných pro daný případ s akcentem na dodržení norem právních. Normalitu rovněž můžeme chápat z tohoto hlediska jako proces, směřující k optimálnímu rozvoji jedince ve všech jeho oblastech (zdraví, morálka). Určování normality v rámci většího počtu vztažných soustav je plně využitelné i při uplatňování skupinové psychoterapie na zmíněném psychopatickém oddělení.

Pojmy normality, úchylka, zdraví apod. mají objektivní a reálný základ ve skutečném dění. Pro normální psychickou činnost platí obecné zákony. Takto vytvořené konvenční normy umožňují lépe se dorozumět, zamezit libovůli při rozhodování a jednání, zvolit jednotný postup.⁴

Projev normality je možno charakterizovat jako vývoj autonomie, schopnosti v tvořivém smyslu být sám sebou. Vývoj autonomie chápat jako celoživotní proces, růst, autentické nedeformované naplňování a uskutečňování tvořivých možností, které lidem dala příroda a společnost.⁵

Deviace a abnormity mohou být stanoveny jen vzhledem k příslušnému, uznávanému měřítku, normě.

³ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. Vzpoua deprivantů. Praha: Makropulos, 1996, s. 56.

⁴ SYŘIŠŤOVÁ, E. K problematice normality osobnosti. Praha: Avicenum, 1970.

⁵ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. Vzpoua deprivantů. Praha: Makropulos, 1996, s. 46.

1.2. Pojetí normality

Normalitu osobnosti je možné chápat několika způsoby:

1. Normalita jako průměr – vychází z předpokladu statisticky normálního rozložení vlastností, rysů nebo znaků osobnosti vystiženého Gaussovou křivkou. Za abnormalitu či patologii je považována hodnota vzdálená od středu křivky o dvě statisticky významné odchylky, jak ve směru nepříznivém, tak i příznivém.
2. Normalita jako zdraví – vychází z předpokladu, že normalita je zdraví, ostatní je nemoc. Uvažujeme-li však nemoc jako proces, kdy mezi zdravím a nemocí existují plynulé přechody, jeví se toto pojetí jako svízelné.
3. Kazuistická koncepce normality – opírá se o studium jednotlivých případů, jelikož statistická kritéria nejsou vždy přiměřená jedinečnosti a individualitě konkrétního jedince.

Moderní multivariační přístup usiluje o propracování otázek normality v rámci většího počtu referenčních systémů, včetně tzv. individuálních norem.

Vystižení kvalitativních znaků normální osobnosti je závislé na užitých koncepčních přístupech. Základní sdružené znaky normality jsou u většiny autorů reprezentovány trojicí: vnitřní proporcionalita, přizpůsobenost a schopnost „milovat, pracovat“.⁶

Předpokladem normálního emočního vývoje již v raném dětství je adekvátní pocit jistoty a bezpečí, adekvátní spontaneita a emocionalita, účinný kontakt se skutečností, adekvátní životní cíle, schopnost učit se ze zkušenosti, adekvátní interakce se sociálními skupinami, přiměřená možnost pracovní činnosti, sebepoznání. Lidskou normalitu lze v jednotlivých případech na základě výše uvedených kritérií stanovit. Schopnost rozlišovat dobré od zlého, normální od abnormálního se vyvíjí podobně, jako se vyvíjejí poznání a moudrost jedince i lidské společnosti. Mezi osoby, které z nejrůznějších důvodů vybočily z mezí lidské normality, řadíme i odsouzené umístěné na oddělení pro psychopaty. Právě uplatňování skupinové psychoterapie a sociálně psychologického výcviku ve výchovné práci s těmito odsouzenými má za cíl zvyšovat nejen jejich znalost společensky žádoucích norem chování, ale i snížit pravděpodobnost jejich návratu do výkonu trestu odnětí svobody, tedy recidivy.

⁶ HARTL,P.

2. Psychopatie

2.1. Příčiny vzniku psychopatie

Hledání podmiňujících etiologických faktorů vzniku deviantního chování a psychopatie je historicky spjato s teoriemi kriminologickými a sociologickými.

Biopsychologické směry, reprezentované např. jménem C. Lombrosa, autora teorie o „rozeném zločinci“, vycházejí z dědičnosti jako z hlavní příčiny antisociálního chování. Hledají vztah mezi kriminalitou a somatickými znaky.

Biosociologické směry přisuzují primární vliv při vzniku protispolečenského jednání činitelům prostředí i psychickým anomáliím individua.

Příčiny vzniku dissociální poruchy osobnosti jsou komplexní, biopsychosociální. Předpokládá se především vrozená, biologická dispozice podpořená vlivem sociálního prostředí. Nemalý vliv můžeme přisoudit důrazu současné společnosti na hmotné stránky života, jehož úroveň je pro většinu lidí nedostupná, životu mnoha jedinců na samém dně sociálního žebříčku. Na některé osobnosti mohou mít nepříznivý vliv veškeré stránky moderní civilizace: nuda, přesycenost, osamělost ve městě, nedostatek vhodných vzorů k identifikaci, alkoholismus i senzacechtivost sdělovacích prostředků.

Neustálý tlak hromadných sdělovacích prostředků, zejména televize, každodenně umožňuje pozorování agresivního modelu již malým dětem. Působení divokých filmů plných dobrodružství a vražd je postačující pro naučení nového agresivního chování. Fantasmagorické kreslené pohádky, jejichž znaky je vysoká rychlost, s níž se střídají nápadně barevné i ozvučené podněty a vysoký podíl násilí, jehož absurditu, cítěnou tvůrci jako komickou, děti s ohledem na svůj věk nechápou, jsou dnes pravidelně zařazovány do dětských pořadů (Pokémon).

Mnoho důležitého se může odehrát v etapě prenatalní, kdy působí vlivy vnitřního prostředí plodu i zevní zátěžové faktory matky. Stejně tak moderní diagnostická technika odhaluje podmíněnost organickými příčinami (drobná mozková poranění, nešetrný porod). Dále bylo prokázáno, že především nejbližší sociální okolí jedince (rodinné prostředí) v raném dětství hraje pro vývoj osobnosti významnou roli. Negativní vliv zde mohou sehrát např. příliš tvrdá, ambiciózní výchova, změkčilá výchova, disharmonické vztahy, projekce vlastních představ rodiče do dítěte, výchovná technika měnící se z extrémně povolující k extrémně trestající, delikvence rodičů atd.

Nevyvinutí niterného základu normality, jako prvotního impulsu k rozvinutí dissociální poruchy osobnosti může být již v raném dětství podpořeno poruchou vazby k matce. Deficitně sycená citová vazba k matce znamená pro jedince v jeho dalším vývoji pocit, že svět je nebezpečné a chaotické místo, kde je nutné být trvale ve střehu.⁷ Odtud pramení často neadekvátní reakce na podněty, stažení se do sebe nebo zvýšená útočnost, agresivita, impulsivita a výrazná dráždivost.

K těmto vlivům je nutné přičíst zamoření populace drogami, které prostupují všemi sociálními vrstvami. Nejčastější variantou ovšem je, že rodič „poškodí“ potomka jak dědičně předanými vlastnostmi, tak špatnou výchovou, čímž je snížena možnost pozitivních korektivních vlivů.

2.1. Současné pojetí psychopatie

Psychopatický jedinec je disharmonicky rozvinutá osobnost, která se dostává do různých konfliktních situací se svým sociálním okolím. Tyto situace nezvládá, dostává se do rozporu s morálními, etickými i právními normami společnosti. Uvádí se, že tyto osobnosti nemají náhled na své jednání, chybí jim identifikace s okolím. Právě svoje okolí činí odpovědné za své problémy. Pokud má psychopatický jedinec snahu svoje problémy řešit, jedná egoisticky, prosazuje se násilně, agresivně a bezohledně. Jedná se tedy o psychickou abnormitu, která však není nemocí v pravém slova smyslu. Podat takovou definici psychopatie, která by vystihovala celou šíři této poruchy je obtížné, uvážíme-li rozmanitost forem a specifich problémů. Často jsou některé rysy osobnosti psychopata nadměrně zvýrazněny, jiné naopak potlačeny nebo úplně chybějí.

Předpokládá se, že psychopatie vzniká na genetickém podkladě, ale i v dalším vývoji osobnosti, kdy jedinec jako společenská bytost je podstatně a trvale ovlivňován sociálními skupinami. Jen v rámci sociálních skupin se může uskutečňovat sociální kontakt, jen prostřednictvím účasti v sociálních skupinách může člověk uspokojovat své základní potřeby. Skupina je jedním z primárních prostředků, které umožní člověku pomocí stimulů, zpětných vazeb poznat lépe sebe sama. Jelikož právě tato vzájemná interakce psychopatického jedince a sociální skupiny vázne, nedochází u něj k uspokojivému pocitu identity, vědomí kdo jsem, co dělám a kam spěji.⁸

⁷ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J.

⁸ JANÍK, A., DUŠEK, K.

Vzpouza deprivantů. Praha: Makropulos, 1996, s. 44-48.

Diagnostika duševních poruch. Praha: Avicenum, 1987, s. 327-328.

Podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí z roku 1992 jsou **klinické příznaky a diagnostická vodítka pro určení diagnózy psychopatie – nově „Dissociální poruchy osobnosti“** definovány takto:

Jde o poruchu osobnosti, povahovou odchylku, která vyvolává pozornost vzhledem k vážné nerovnováze mezi chováním a převládajícími společenskými normami, která je charakterizována těmito rysy:

- nelítostný nezájem o city druhých,
- neotřesitelný a trvalý postoj nezodpovědnosti a bezohlednosti vůči společenským normám, pravidlům a závazkům,
- neschopnost udržet trvalé vztahy, při schopnosti vztahy bez nesnází vytvářet,
- velmi nízká tolerance k frustraci a nízký práh pro uvolnění agrese, včetně násilí,
- neschopnost zakoušet pocit viny, poučit se ze zkušenosti, zvláště z výkonu trestu odnětí svobody,
- výrazné tendence ke svádění viny na jiné nebo poskytování zdůvodnění pro chování, které jedince přivádí do konfliktů se společností,
- přetrvávající iritabilita⁹.

Tato definice zahrnuje tedy osobnosti amorální, negativistické, asociální se sklonem k deviačnímu chování.

Pro stanovení diagnózy psychopatie by měl specialista ve výkonu trestu odnětí svobody brát v úvahu všechny aspekty fungování jedince, i když diagnostická formulace, aby byla jednodušší a účinnější, se bude týkat pouze těch dimenzí nebo vlastností, které dosahují jistý práh závažnosti, tedy míru odchylky od normy. Hodnocení by se mělo opírat o co nejvíce diagnostických informací. Podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí se pro stanovení diagnózy psychopatie vyžaduje jasný důkaz, že jsou přítomny nejméně tři z rysů nebo způsobů chování, uvedených v klinickém popisu. Tyto abnormality nesmí být způsobeny hrubým mozkovým poškozením nebo jinou psychickou chorobou. Psychopatie je jakýmsi predispozičním terénem pro vznik a rozvoj jiné duševní choroby (neuróza, psychóza). Mezinárodní klasifikace nemocí ve své 10. revizi zahrnuje mezi poruchy osobnosti také deviační chování.

⁹ Mezinárodní klasifikace nemocí. 10. revize. Duševní poruchy a poruchy chování. Praha: Psychiatrické centrum, 1994, s. 180.

2.2. Dělení psychopatií

Vymezení a rozdělení jednotlivých psychopatií (dissociálních poruch osobnosti) doprovází mnoho nejasností a sporů. Mnohé autority uvádějí, že je vhodnější nežli popis poruchy osobnosti formou „kategorií“ použít tzv. „rozměry osobnosti“. Rozdíl mezi kategorií a rozměrem je rozdílem mezi okamžitým stavem osobnosti a vývojovým směrem. Je zřejmé, že ve většině případů se rysy, vlastnosti osobnosti psychopata kombinují a ovlivňují jeho chování a prožívání podle momentálních okolností. Psychopat si vytváří scénáře pro způsoby chování, které považuje za úměrné danému prostředí, situaci a sledovaným cílům.¹⁰

Často používané dělení psychopatií od jednoduchých k skladbově složitějším normám dělí psychopatie na :

1. psychopatie s převahou poruch v oblasti emotivity

- *hypotymní* - depresivní emoční ladění, snížená aktivita, neprůbojnost, hypochondrické reakce
- *hypertymní* - opak hypotymních psychopatů
- *cyklotymní* - kolísání mezi oběma předchozími formami, střídání nálad, stav podobný maniodepresivitě
- *hypersenzitivní* - (výbušní, explozivní) – náchylnost k afektivním reakcím, agresivním projevům
- *citově chudí* - absence či snížení vyšších citových vazeb (mateřský cit)

2. psychopatie s převahou poruch ve volní sféře

- *hypobuličtí*
 - a) nestálí, rysy nestálosti, fluktuace, konflikty v rodinném životě
 - b) nezdrženliví, sklon k alkoholismu, toxikomániím, promiskuitě ...
- *hyperbuličtí* - touha po moci, slávě za každou cenu
- *volně asteničtí* - pocity méněcennosti, uzavřený způsob života

¹⁰ KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. Vzpouora deprivantů. Praha: Makropulos, 1996, s. 116-117.

3. psychopatie s převahou poruch v oblasti myšlení

- **paranoidní** - rysy vztahovačnosti, nedůvěřivosti, žárlivosti
- **kverulační** - vychází z pocitu křivdy a proto neustále využívají stížnosti k úřadům apod.
- **fanatičtí** - ve jménu ideje se mohou dopustit i trestných činů apod.
- **pudoví** - řadí se sem i sexuální devianti (pohlavně odchylné sexuální prožívání či chování).

Skladbově složitější formy psychopatií

- **hysteričtí** - poruchy v oblasti emotivity i pudů (zvýšená emotivita, nepřiměřené emoční reakce, teatrální vystupování, narcistické rysy, egocentrismus v sexualitě)
- **schizoidní** - poruchy v oblasti myšlení a vůle (podobnost se schizofrenií, emoční oploštělost, afektivní výbuchy, citový chlad, obsedantně-kompulsivní syndrom)
- **psychasteničtí** - poruchy v oblasti emotivity a vůle, rysy pesimismu, puntičkářství, fobie, vtíravé myšlenky

Složité psychopatie

Tyto typy složitých forem psychopatie slučujeme pod pojem

- **polymorfní psychopatie** - jde o účast poruch z několika okruhů, mezi nimiž není zřetelná dominance. U těchto forem bývají výraznější projevy asociální a antisociální.¹¹

2.3. Psychopatie a kriminalita

V posledních letech lze pozorovat široké diskuse nejen o smysluplnosti pojmu psychopatie, ale i o specifikaci projevů charakterizujících tuto osobnostní poruchu. Ve vztahu ke kriminalitě je potřebné připomenout, že ne všichni psychopati jsou delikventi a ne všichni delikventi jsou psychopaty. Přesto je psychopatie závažným kriminologickým a penitenciárním problémem.

¹¹ JANÍK,A.,DUŠEK,K.

Diagnostika duševních poruch. Praha: Avicenum, 1987, s. 328-335.

Pojem psychopatické osobnosti prošel složitým vývojem až do svého současného pojetí, kdy je převážně chápán jako asociální osobnostní porucha. Dále se pokusíme z tohoto pohledu vymezit základní rysy, které ji charakterizují.

Gray a Hutchinson (1964)¹² pomocí dotazníkové metody zjišťovali názory u předních kanadských psychiatrů a vypracovali pořadí nejzávažnějších rysů této poruchy osobnosti :

1. neučí se ze zkušenosti
2. nedostává se mu smyslu pro odpovědnost
3. neschopen vytvářet smysluplné vztahy
4. nedostatečně kontroluje impulsy
5. nedostatečný mravní cit
6. chronicky či opakovaně asociální chování
7. trest nemění chování
8. jedinec je emočně nezralý
9. neschopen prožívat pocit viny
10. orientovaný pouze na sebe

Požadavek, že diagnóza psychopatie, respektive asociální osobnostní poruchy, může být stanovena pouze u osoby starší osmnácti let věku, plně a zcela oprávněně zohledňuje vývojové hledisko. Behaviorální definice asociální historie je přesně vymezena a vyčíslena formami specifických poruch chování a událostí, významných pro tuto kategorii. Dospělá forma psychopatie se definuje jako stav zahrnující soubor alespoň čtyř libovolných položek z těchto kategorií :

- slabá konsistence v pracovním chování
- malá odpovědnost jako rodičů (demonstrováno utrpením dítěte)
- protiprávní chování
- slabá schopnost udržet trvalé interpersonální vztahy
- impulsivita či selhávání plánování
- lhaní či užívání přezdívek
- bezohlednost

Výše uvedená zjištění vytvářejí předpoklad k definování psychopata jako jedince s výraznými asociálními rysy. Jeho egocentrismus, neschopnost empatie, jeho emoční a sociální nevyzrálost přímo souvisejí i s jeho neschopností prožívat pocity viny. Důležitá je skutečnost, že asociální chování vzhledem k diagnostice psychopatie nemůže mít příčinu v těžké mentální retardaci, schizofrenii či manické epizodě.

¹² NĚMEC, J.

Lze shrnout, že základním rysem typické asociální osobnostní poruchy je určitá historie kontinuálního a chronického asociálního chování, jímž je omezováno sociální okolí. Vzorce tohoto chování přetrvávají do dospělosti, přičemž se objevily již před patnáctým rokem života. Lhaní, krádeže a odpor vůči autoritě jsou typickými znaky pro období raného dětství. Pro adolescenci je charakteristické neobvykle časně nebo agresivní sexuální chování, excesivní pití a zneužívání drog. V dospělosti tyto formy chování pokračují s prohloubením neschopností udržet konzistentní profesní výkon, žít jako odpovědný rodič, akceptovat sociální normy. Po dovršení třiceti let a s narůstajícím věkem může dojít ke snížení intenzity u některých aspektů jako je tuláctví, sexuální promiskuita, rvačky a kriminalita. Porucha je často extrémně zneschopňující a rezultuje ze selhání schopnosti stát se nezávislým a soběstačným.

Na specializovaném oddělení pro psychopaty ve věznici Plzeň zjistil Němec¹³ statisticky významné rozdíly mezi skupinou osob s diagnózou psychopatie a skupinou bez této diagnózy ve frekvenci výskytu u čtrnácti anamnestických údajů, jejichž existenci lze s vysokou pravděpodobností předpokládat v závislosti na výskytu psychopatie. Tyto znaky byly s přihlédnutím k vývoji každého jedince uspořádány do čtyř následujících oblastí:

- osobnost v dětství
- osobnost ve věku mladistvém
- osobnost ve věku dospělém
- specifické projevy

Byl vytvořen inventář anamnestických údajů rozlišující psychopatické a neppsychopatické osoby, vykonávající trest odnětí svobody a inventář psychopatů, rozlišujících mezi recidivisty a nerekidivisty (viz příloha 1., 2., 3.).

¹³ NĚMEC, J.

3. Pohled na odsouzené muže s psychopatickou strukturou osobnosti

3.1. Problematika odsouzených psychopatů

Působení na odsouzené psychopaty souvisí s možnostmi nápravy v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody. Literární prameny i praktické zkušenosti dokládají, jak nesnadné je zacházení s psychopaty v běžných podmínkách výkonu trestu. Působí jako soustavní narušovatelé, nepříznivě ovlivňují sociální atmosféru celé věznice. Vystupují agresivně nejen proti odsouzeným, nýbrž i proti zaměstnancům Vězeňské služby, sebepoškozují se, ničí státní majetek, dopouštějí se útěků, neustále píší stížnosti, se vším a všude projevují nespokojenost. Ve zvýšené míře se u nich vyskytuje návyk na alkohol a drogy. Trestnou činnost se střídavými pobyty ve výkonu trestu odnětí svobody přijímají jako svůj životní styl. Proto je tak vysoké procento recidivistů označováno za psychopaty.

Korigovat chování a jednání psychopatů se nedaří, nebo jen velice obtížně. Selhávají represivní metody, výsledky individuální práce vychovatelů a specialistů zdaleka neodpovídají vynaloženému úsilí. Psychopati nejsou dostatečně přístupní nové korigující zkušenosti, která by se za obvyklých podmínek u zdravého jedince odrazila dříve či později ve změně chování.

Narušena je i časová orientace psychopatů. Jejich myšlení a jednání se týká především přítomnosti. Význam budoucnosti je přehlušen zájmem o aktuální stav a tím i důsledky jejich jednání nenesou žádoucí korektivní náboj.

Psychopati na rozdíl od normálních jedinců mají snížené předpoklady k zvládání náročných, zejména konfliktních situací. Řada experimentálních prací ukazuje na vztah mezi maladaptivními projevy chování a poruchami učení. Poruchy učení se jeví jako jeden z faktorů podílejících se na vzniku psychopatie. Neznamená to, že u psychopatů se jedná o snížení intelektových schopností.

Proti zřizování specializovaných ústavů či oddělení pro odsouzené psychopaty se vyskytovaly jisté výhrady. Koncentrace psychopatů na jednom oddělení může být zdrojem nežádoucích důsledků pro atmosféru ústavu s možností řady mimořádných událostí a může také posilovat abnormní reakce psychopatů. N nejen zahraniční, ale i naše vlastní zkušenosti mohou uvedené námitky z velké části vyvrátit. Možnosti vzájemného posilování

v abnormních reakcích lze redukovat na minimum vhodnou organizační i obsahovou strukturou a koncepcí oddělení, kde jsou uplatňovány adekvátní výchovné a léčebné metody ve spojení s účinným režimovým systémem. Oddělení – i s ohledem na svoji specifickou úlohu – by měla zůstat výkonem trestu odnětí svobody a u odsouzených psychopatů by neměla v žádném směru zakládat představu o jejich duševní nemoci a zastírat tak jejich odpovědnost za trestnou činnost.

Zaváděním specializovaných oddělení pro odsouzené psychopaty je respektován rovněž princip vnitřní diferenciací výkonu trestu odnětí svobody. Znamená to, že jsou u této kategorie odsouzených voleny takové prostředky působení, které jsou co nejvíce přizpůsobeny jejich osobnosti a naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody.

Uvedeným pojetím léčebně výchovného programu se „vycházelo vstříc“ psychopatickým poruchám odsouzených. Přestože docházelo během krátkého pobytu na oddělení ke zlepšení stavu odsouzených, po jejich návratu do běžného výkonu trestu odnětí svobody nastalo opět zhoršení. Odsouzení se opětovně vraceli na oddělení do NVÚ Plzeň nebo byli umisťováni na speciální oddělení Psychiatrické léčebny v Praze Bohnicích.

Návrh na zřízení oddělení pro odsouzené muže s psychopatickou strukturou osobnosti byl podnětem pro další zhodnocení činnosti specializovaného oddělení ve věznici Plzeň. Výsledkem bylo zpracování nové koncepce v roce 1983. Jejím východiskem byl předpoklad, že odsouzení s psychopatickou strukturou osobnosti jsou schopni modifikovat své chování na základě minulých zkušeností a to tehdy, jsou-li k tomu systematicky vedeni. Teoretickým základem léčebně výchovného působení se stal program sociálního učení začleněný do komunitního systému. V této etapě byla stanovena i kriteria pro výběr odsouzených do uvedených oddělení. Neměli být přijímáni odsouzení psychopati s poškozenou strukturou centrální nervové soustavy, s mentálními defekty oligofrenního charakteru a s dlouhodobým abúzem alkoholu a drog.

Efektivnost nové koncepce a zavádění kvalitnějších programů změnilo zásadně výslednost diferencovaného resocializačního působení na odsouzené psychopaty. Odrazilo se především v počtu odsouzených, kteří byli schopni naplnit účel výkonu trestu odnětí svobody a nedopustili se nové trestné činnosti. Tato skutečnost byla potvrzena.

Výsledky psychiatrických a psychologických vyšetření v zásadě nerozlišují mezi odsouzenými psychopaty recidivisty a nerekidivisty. Vztahují se k určení psychopatie jako diagnostické kategorie. Jejich význam spočívá také v určení míry psychiatrické intervence. Jsou také důležitou součástí stanovení diferencovaných postupů výchovně léčebného zacházení s odsouzenými psychopaty, východiskem pro aplikaci a modifikaci metod

resocializačního působení. Ovlivňují i efektivnost individuálního působení na chování odsouzených. Na základě všech zjištěných údajů byl sestaven inventář položek, který diferencuje mezi odsouzenými psychopaty a nepsychopaty. Je pomůckou pro určení odsouzených, kteří jsou potenciálními psychopaty nebo u nichž je indikováno speciální výchovně léčebné zacházení (příloha č. 1).

Srovnáním základních charakteristik odsouzených psychopatů recidivujících a nerecidivujících byly extrahovány další položky, které jsou východiskem pro diferenciaci resocializačních a léčebných metod a postupů. Tato modifikovaná forma inventáře je predikčním instrumentem k poznání a určení potenciálních odsouzených psychopatů – recidivistů a důležitým podkladem pro hledání nových a efektivnějších forem resocializačního působení (příloha č. 2). Na stupeň recidivy u odsouzených, u nichž se ve větší míře projevují psychopatické poruchy, měl zásadní vliv program léčebně výchovného ovlivňování. Tím, že byly periodicky a pečlivě vyhodnocovány výsledky sledování, mohl být uvedený program modifikován. V podstatě lze rozlišit tři časově ohraničená období, v nichž byl postupně zkvalitňován systém organizace práce a obsah převýchovného procesu. Od skupinové diskuse, přes zavedení komunitního systému až k vypracování programu sociálně psychologického výcviku.

Odsouzení muži, kteří zrecidivovali, vykazují takové negativní osobnostní charakteristiky trvalého rázu, že bylo velice nesnadné jejich zásadní ovlivnění. Jde o skupinu osob, která je silně fixovaná na prostředí výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS), v civilním životě je orientována na kriminální subkulturu, protože postrádá jakékoliv pozitivní sociální vazby, především rodinné. Již samotný výstup z VTOS je pro ně náročnou životní situací, kterou nejsou schopni samostatně řešit. Kritickým obdobím jsou první měsíce života na svobodě, kdy často dochází k opětovnému selhání a spáchání nové trestné činnosti. Znatelně chybí uplatnění kvalitní postpenitenciární péče. Příčiny recidivy tvoří komplex negativních osobnostních charakteristik psychopatologického rázu, na nichž má výrazný podíl celkový asociální vývoj od raného dětství a devastace sociálního zázemí, především rodinného.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem je zřejmé, že specializovaná oddělení pro odsouzené, u nichž se ve větší míře vyskytují psychopatické poruchy, plní určené cíle a jejich postavení v rámci vnitřní diferenciaci odsouzených je smysluplné a opodstatněné. Program výchovného ovlivňování odsouzených psychopatů plně respektuje požadavky kladené na uplatňování výchovného působení v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody. Ve větší míře – než ve standardních podmínkách – jsou však realizovány a využívány

skupinové metody. Základem je komunitní systém zahrnující aplikaci modifikovaného sociálně psychologického výcviku (dále jen SPV). Své opodstatněné místo v tomto systému mají i specifické formy individuálního přístupu k odsouzeným psychopatům, především dekompenzovaným.

3.2. Penitenciární přístupy k odsouzeným psychopatům

Výkonem trestu odnětí svobody u osob s psychopatickou strukturou osobnosti se zabývají již dlouhá léta penitenciární odborníci v řadě zemí světa. Jejich pozornost je zaměřena především na dva základní okruhy problémů a to na možnosti ovlivnitelnosti psychopatů a na podmínky, v nichž má být resocializační proces uplatňován. Způsob jejich řešení vymezuje penitenciární přístupy, které určují obsah různých koncepcí a metodických postupů působení na uvedenou kategorii odsouzených.

K možnostem a míře účinného ovlivnění psychopatů je v odborných kruzích přistupováno ze dvou hledisek. První prezentuje úplnou neovlivnitelnost těchto osob, druhé připouští určité možnosti jejich resocializace.

Jak již bylo uvedeno, sociální učení u psychopatů je velice nesnadné, časově náročné a má své určité meze. Přesto hledisko jejich úplné neovlivnitelnosti je potřebné odmítnout. Přes relativně stálou strukturu psychopatické osobnosti mohou záměrné vnější podněty (resocializační, terapeutické) a příznivé vnější vlivy nezáměrné (vnější prostředí) pozitivně ovlivnit chování psychopata a přispět k jeho sebepoznání. Poznání svých nedostatků a slabostí je totiž základním předpokladem k vyrovnání se, alespoň do určité míry, se svými povahovými úchylkami a jejich kompenzací.

Je ale otázka, jaké jsou možnosti ovlivnitelnosti psychopatů v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody. Již téměř třicet let je preferován názor na zařazování odsouzených s výraznými psychopatickými úchylkami do specializovaných oddělení či ústavů. Obecně je uznáváno, že výkon trestu ve standardních podmínkách nejenže nepřispívá k jejich resocializaci, ale má na ně dokonce nepříznivý vliv. Agresivní a nezdrženliví jedinci působí na jedné straně rušivě a nepříznivě na sociální atmosféru nápravného zařízení, na straně druhé dochází k jejich adaptaci na ústavní způsob života, který se často stává jejich životním stylem. U osob s méně závažnými psychopatickými projevy je doporučováno jejich rozptýlení mezi neppsychopatickou populací. Tento názor lze připustit pouze v tom případě, že v rámci uplatňované diferenciací bude zajištěn modifikovaný přístup k těmto

jedincům, včetně metod a forem penitenciárního zacházení. Umístěním problémových odsouzených na specializované oddělení či ústav je současně i usnadňována práce s odsouzenými ve standardních podmínkách, vytvářen větší prostor pro uplatňování netradičních aktivit včetně změn v požadavcích na ochranu a bezpečnost.

Specializované oddělení či ústav umožňuje intenzivní resocializační práci s psychopaty za přímé a každodenní účasti odborníků (psychologů, psychoterapeutů, sociologů, speciálních pedagogů apod.). V případě dekompenzace stavu je pro psychopatické jedince zajištěn zásah psychiatra.

Je ovšem třeba připomenout, že občas se v souvislosti se zřizováním takovýchto specializovaných oddělení pro psychopaty občas objevují mezi penitenciárními pracovníky jisté výhrady. Někteří z nich především prezentují obavy, že koncentrace psychopatů může být zdrojem nejružnějších konfliktů a z nich pramenících mimořádných událostí a dále, že v tomto prostředí mohou být posilovány abnormní reakce psychopatických jedinců.

Praxe ale ověřila, že tyto připomínky jsou neopodstatněné, je-li činnost těchto specializovaných oddělení na skutečně profesionální úrovni. Toto tvrzení lze doložit mimo jiné bezproblémovým fungováním specializovaného oddělení věznice Mírov.

Metodologie penitenciárního působení a ovlivňování odsouzených s psychopatickou strukturou osobnosti prošla již složitým a dlouhodobým vývojem. O zřízení prvního specializovaného oddělení bylo rozhodnuto již v roce 1964. Jeho činnost byla zahájena o necelý rok později v nápravně výchovném ústavu Plzeň. Důvodem byla především skutečnost, že aplikace dosavadních forem a metod působení na tyto jedince nedosahovala očekávaného efektu a dále, že se jevila nutnost stanovení norem a potřebného rozsahu odborné psychiatrické péče. Přístup k těmto odsouzeným vycházel tedy z psychiatrického hlediska. Toto řešení nelze považovat za šťastné, neboť zvýrazněním úlohy psychiatra je u psychopatů posilován pocit psychické nemoci, což oni zhusta zneužívají. Jak výše uvedeno, psychopatie není nemoc, nýbrž abnormální stav osobnosti, trvající zpravidla již od dětství, aniž by bylo možno u takto postiženého jedince jakkoli zjistit neurologické či jiné postižení nebo defekt intelektu. Proto psychiatrický přístup v systému penitenciárního ovlivňování psychopatů nelze považovat za dominantní, nýbrž za podpůrný, a to pouze v případě dekompenzace psychopatického stavu.

Zhruba po roce existence tohoto oddělení došlo ke změně koncepce jeho činnosti. Důraz byl položen na psychologicko-pedagogickou složku přístupu k odsouzeným. Od tohoto okamžiku plnilo oddělení v podstatě „odkládací“ funkci. Byli sem umisťováni silně problémoví jedinci, jejichž osobnostní abnormita byla přizpůsobena především režim v celé

škále potřebných represivních opatření, který se stal v podstatě jediným prostředkem jejich ovlivňování. Tento přístup byl v souladu s názory některých penitenciárních pracovníků o naprosté neovlivnitelnosti těchto osob. Účelem bylo především vyčlenění těchto jedinců ze standardních podmínek výkonu trestu a tím vytvoření lepších podmínek pro působení na nepsychopatické odsouzené. V té době nebyla sledována efektivnost tohoto přístupu k odsouzeným psychopatům ve smyslu naplňování účelu výkonu trestu odnětí svobody, lze však říci, že případy dekompenzací psychopatických stavů byly pod kontrolou psychiatra. Uspokojivého resocializačního efektu psychopatů na tomto oddělení dosaženo nebylo.

U naprosté většiny těchto osob bylo jen otázkou krátkého času, kdy se věznice vrátí zpět.

Za určitý mezník v činnosti specializovaného oddělení lze označit přijetí nové „Koncepce léčebně výchovného působení na odsouzené s výraznějšími psychopatickými poruchami.“ Program ovlivňování odsouzených z ní vycházející byl založen na teoretické bázi aktivního sociálního učení. Tato metoda spočívá v otevřeném systémovém přístupu. Jde o cílevědomé a záměrné vytváření a zdokonalování individuálních a sociálních přízpůsobivostí a schopností, tedy o zvyšování sociální kompetence člověka (Koch, S., 1984).¹⁴ V rámci tohoto programu je využívána celá škála metod, od tréninkových přes besedy, diskuse, skupinové poradenství až po sociálně psychologický výcvik. Patří sem i metody vzdělávacího působení a výukového charakteru. Je zřejmé, že použití všech metod musí být vzhledem k osobnosti psychopatických jedinců modifikováno.

Tento přístup k vězeňské populaci lze hodnotit v zásadě pozitivně. Nelze však souhlasit se záměrem a cílem uvedené koncepce, který byl orientován na změnu chování odsouzených během pobytu na specializovaném oddělení a po jejím „dosažení“ na navrácení těchto jedinců zpět do standardních podmínek výkonu trestu odnětí svobody. To by totiž předpokládalo učit tyto jedince, aby se uměli bezproblémově chovat v běžných podmínkách výkonu trestu, což rozhodně není v souladu s účelem výkonu trestu odnětí svobody a tedy ani s cílem resocializačním. Tyto osoby se musí naučit žít mimo věznici. Jestliže poukážeme na určitou abnormalitu jejich osobnosti a nutnost modifikovaných resocializačních přístupů, musíme trvat i na tom, že na život po propuštění z výkonu trestu budou připravováni na specializovaných odděleních, odkud budou i odcházet na svobodu.

Realizace programu sociálního učení předpokládá důslednou práci se skupinou odsouzených, v jejímž rámci se zvyšují možnosti rozvíjení efektivnějších, zralejších a adekvátnějších individuálních vzorců sociálního chování. Její efektivnost však přímo závisí

¹⁴ KOCH Š.

Základní metodologické požadavky na metodu aktivního sociálního učení. Čs. psychologie, č. 4, 1984.

na důkladné znalosti osobnosti každého jedince, na vybudování funkčních individuálních sociálních vztahů mezi vězeňským personálem a odsouzenými, na vzájemném respektování se, snaze po pochopení a vzájemné důvěře. Vytvoření a především udržení těchto pozitivních mezilidských vztahů je v penitenciárních podmínkách mnohdy velmi složité, ale vždy zde sehrává zásadní roli osobnost vězeňského pracovníka – profesionála, jeho schopnost racionálně přistupovat k odsouzeným i s jejich chybami a nedostatky. Je však si třeba uvědomit, že výše uvedené nelze zaměňovat s realizací celé řady neodůvodněných ústupků a ničím neopodstatněné snahy některých výchovných pracovníků zalíbit se za každou cenu. Odsouzení psychopati toho dovedou mistrně využít a zneužít.

Můžeme tedy konstatovat, že přirozená autorita vězeňského pracovníka a důvěra k němu jako k člověku je jedním ze základních předpokladů k pozitivní motivaci odsouzených v jejich případné snaze po nápravě. A teprve v této fázi jsou tyto lidé ochotni se svěřit a pootevřít dvířka svého pohledu na svět, na svoje myšlení a prožívání.

4. Komunitní systém

4.1. Sociálně psychologická diferenciacie a charakteristika komunitního systému

Skupinové metody práce s odsouzenými jsou v současných podmínkách naší penitenciární praxe nedílnou součástí výchovného působení na odsouzené. Jako účinná forma se jeví jejich zabudování do komunitního systému. Představují možnost intenzivního působení na osobnost odsouzeného, rozvíjení efektivnějších, zralejších a adekvátnějších individuálních vzorců sociálního jednání.

Komunitní systém naplňuje jeden z požadavků pedagogiky, který je přikládán práci s kolektivem a zásadám kolektivní výchovy. Proto také izolované nebo jen v omezené míře aplikované skupinové metody nesplňují předpokládaná očekávání. I pro resocializační činnost v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody platí, že izolovaná – i velmi progresivní změna – nevede automaticky ke změně celého systému. Aby se celý systém stal efektivnější, musí nastat změny komplexní, změny v celém systému tak, aby jeho další části nepůsobily proti rozvoji jednotlivých pozitivních potencialit. Plné využití podnětů, které sebou přináší reálné uplatňování výchovy v kolektivu a kolektivem, předpokládá též určité změny v celkové organizaci systému resocializační činnosti. Tato skutečnost se týká i teorie a praxe výchovných komunit.

Komunitní systém v podmínkách penitenciární praxe lze označit za systém v podstatě režimový. Sjednocuje všechny výchovné resp. převýchovné aktivity do organicky skloubeného a smysluplného celku. Ve vertikální struktuře resocializační činnosti klade důraz na kolektivní a skupinové formy působení. Komunitní systém nahrazuje tradiční hierarchický a autoritativní model organizace resocializačního procesu, který je charakterizován rozhodováním shora, bez zdůvodnění a bez diskuse, direktivním vedením vnější kontrolou a apelováním na vůli, rozum, morálku apod.

Komunitní systém pracuje na principu kolektivního vedení. Jeho základem je úzká spolupráce a jednotný postup všech výchovných pracovníků v uplatňování etopedických metod a v přístupu k odsouzeným. Je to progresivní způsob realizace a organizace kolektivní resocializační činnosti a to vždy za respektování zákonných norem, morálních hodnot společnosti. Představuje základ pro realizaci jednotlivých složek resocializační činnosti a poskytuje široké spektrum pro uplatňování individuálních a skupinových metod

a postupů resocializačního procesu. Integruje je do uceleného komplexu aktivit, což umožňuje jednotné, systematické, cílené a individualizované působení na odsouzené.

Jeho organickou součástí je režim se všemi právy a povinnostmi odsouzených, zásadami dodržování pořádku a disciplíny. Kontrolou jsou pověřeni nejen výchovní pracovníci, nýbrž i sami odsouzení. Porušení režimu je sankcionováno a to nejen zákonně určenými tresty, ale také opatřeními ze strany kolektivu. Dodržování režimu se tak stává záležitostí celého kolektivu. Veřejné projednání přestupků a nedostatků dává možnosti k přímému vyjádření odsouzených a snižuje na minimum vznik a upevňování antisociálních norem v neformálních skupinách.

4.2. Aplikace komunitního systému u odsouzených psychopatů

Aplikace komunitního systému vyžaduje dodržování všech ustanovení režimu i ze strany výchovných pracovníků. Znamená to dodržování stanovených plánů, časového rozvrhu dne a především dodržování zásad zákonnosti a sociálních norem v mezilidských vztazích.

Komunitní systém poskytuje i bohatý prostor pro diferencovanější začlenění kulturně výchovné práce a pracovní činnosti do kontextu resocializačního procesu. Důraz je kladen zvláště na vlastní aktivitu odsouzených, na přiměřené využívání jejich podnětů při tvorbě a realizaci plánů kulturně výchovné práce.

V oblasti pracovní výchovy je cíleně využíváno vnitřní dynamiky pracovních skupin. Pravidelným hodnocením pracovní činnosti na schůzkách komunity lze formulovat a rozvíjet pozitivní postoje k práci, aktivní účast na pracovním procesu a osobní zodpovědnost za výsledky celého kolektivu.

Aplikace principů komunitního systému není v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody jednoduchou záležitostí. Vyžaduje od výchovných pracovníků pečlivou přípravu, neustálé zvyšování odbornosti a v první řadě vysokou míru motivace. Komunitní systém a ostatní formy skupinové práce poskytují výchovným pracovníkům velice bohaté informace o jejich výchovné činnosti, jsou zpětnou vazbou, která může přispívat k osobnímu uspokojení z náročné práce a současně dává podněty k dalšímu zkvalitňování převýchovy odsouzených.

Program komunit vychází vždy z určité konkrétní situace, ale obecné schéma je dáno následujícími body :

- 1) Zahájení jednání komunity.
- 2) Zhodnocení plnění uložených úkolů a odstranění nedostatků v souladu se stanovenými termíny.
- 3) Vyhodnocení stanoveného pořádku a kázně na ubytovně (vyhodnocení denních prohlídek cel a přilehlých prostor, aktivita odsouzených při úklidu, kázeňská praxe – odměny, tresty).
- 4) Pracovní výchova včetně plnění stanovených úkolů na pracovišti, využívání pracovní doby, pracovní morálka.
- 5) Kulturně výchovná činnost, hodnocení činnosti zájmových kroužků, vyhodnocení nejaktivnějších jedinců v oblasti volnočasových aktivit, pasivita odsouzených a nezájem o život na oddíle – analýza, důvody, opatření.
- 6) Řešení nejrůznějších organizačních záležitostí, problémů a konfliktů mezi odsouzenými – prostor pro diskusi.
- 7) Uložení dalších úkolů s určením termínu jejich splnění a odpovědnosti.
- 8) Závěr.

Z každé komunity je prováděn zápis dle stanoveného schématu. Provádí ho odsouzení a jsou v něm věcně zachyceny všechny důležité události, týkající se činnosti komunity.

5. Sociálně psychologický výcvik

(modifikovaný pro odsouzené s psychopatickou strukturou osobnosti)

5.1. Objasnění cíle sociálně psychologického výcviku

Schůzky sociálně psychologického výcviku by měly každému pomoci ke snížení pravděpodobnosti návratu do věznice. Předpokládá to však, že každý prokáže zájem a dobrou vůli a samozřejmě i aktivitu v hledání nových životních cest. Každý, kdo se zúčastní skupiny, je osoba duševně zdravá, to však neznamená, že by neměl určité potíže či problémy.

Již v předcházejících obdobích se ukázalo, že vliv skupiny na jedince má značný význam – ten se projevil především v lepším sociálním přizpůsobení po propuštění na svobodu. Skupinové schůzky by měly pomoci odsouzeným v poznání, že nemají zvláštní a nevyléčitelné problémy, ale jejich problémy se podobají těm, které mají i jiní lidé, kteří je však řeší jiným způsobem odpovídajícím společenským požadavkům a normám. Člověku je prospěšné, když pozná, jak podobné jsou jeho problémy a pocity problémům a pocitům jiných lidí. Ukázalo se, že díky skupinové spolupráci došlo u mnoha jedinců ke zralejšímu porozumění nejen sobě a lidem, ale že došlo i k hlubšímu pochopení pohnutek vlastního chování. Podstatné je to, aby každý jedinec hlouběji pochopil příčiny svého dosavadního myšlení a chování a zároveň uznal i nutnost převzetí odpovědnosti za své jednání a to nejen sobě, ale i ke svému nejbližšímu okolí. Jedině tak lze dospět k pocitu životní spokojenosti a k respektu u lidí i u sebe sama.

Každý člen skupiny by se měl snažit dozvědět se o sobě co nejvíce. Měl by znát názory okolí na svoji osobu, neboť velice často se skutečný obraz člověka, to jaký skutečně je, do větší či menší míry liší od jeho představ o sobě. Dozvědět se na skupině něco o sobě představuje v jistém smyslu určité bilancování sebe sama. Je užitečné znát své přednosti, kladné stránky své osobnosti, ale i své nedostatky. Každý by si měl uvědomit ty rysy a sklony ve svém chování, které mohou být příčinou jeho obtíží a selhání v životě.

Na schůzkách bychom se měli učit orientovat se v nejrůznějších životních situacích, společně hledat nejrůznější způsoby řešení konfliktů a v podstatě i hledat odpovědi na

otázku „Proč někteří lidé jednají opakovaně v rozporu se zákony a proč pokud jednou či dvakrát udělají chybu, nevezmou si v dalším životě z tohoto ponaučení“.

Jsou odsouzení, kteří otevřeně dávají najevo, že nestojí o změnu k lepšímu, že jim nevadí to, že svůj život tráví ve věznici, že jim na nikom a na ničem nezáleží. Jejich životní filozofie rozhodně není v normě a pokud je pro někoho přitažlivá, měl by se snažit zjistit, proč tomu tak je. Vždyť takové postoje jsou ke škodě každého jedince a to nejen ve VTOS, ale i na svobodě. Pro ty odsouzené, kteří se již nechtějí vrátit do VTOS, kteří chtějí najít životní pohodu a klid, je nutné, aby si uvědomili, že nikdo a nic jim nemůže pomoci, pokud se sami nechopí iniciativy.

Zásadně musí být dodržováno pravidlo, že dění na skupině se týká pouze členů skupiny a nebude žádným způsobem zveřejňováno jinde (mimo skupinu).

5.2. Metoda sociálně psychologického výcviku u odsouzených psychopatů

Sociálně psychologický výcvik uplatňovaný u osob s psychopatickou strukturou osobnosti je zaměřen nejen na znalost společensky žádoucích norem chování, ale především na nácvik dovedností v jednání s lidmi a na aktivní nácvik zvládání náročných životních situací. Jeho cílem je naučit odsouzené psychopaty chápat a poznat sebe sama, získat vhled do vlastních prožitků, postojů a reakcí. To je předpoklad pro to, aby byli schopni chápat i druhé, porozumět svému okolí a tím se i mnohem efektivněji a účinněji orientovat v mezilidských vztazích. Zážitková forma sociálně psychologického výcviku je kombinována s aktivními formami jako je např. hraní rolí, situačně úkolové hry, inscenační metody, sociodrama atd.

Obsahová náplň sociálně psychologického výcviku je rozčleněna do pěti základních oblastí zaměřených na:

1. Sebepoznávání a poznávání druhých.
2. Problematiku vztahů a spolupráce ve skupině, aktivní nácvik dovedností v jednání s lidmi.

3. Problematiku trestné činnosti, postoj k trestnému činu a jeho důsledky pro každého jednotlivce.
4. Způsoby řešení náročných životních situací a aktivní nácvik společensky žádoucích způsobů řešení konfliktů.
5. Problematiku života po VTOS v souvislosti se snížením pravděpodobnosti návratu do věznice.

Konkrétní cíle a zaměření jednotlivých schůzek :

Sociálně psychologický výcvik zahrnuje 40 schůzek rozdělených do čtyř základních bloků. První schůzka je zaměřena k objasnění cíle sociálně psychologického výcviku, k upřesnění organizačních pokynů a k vzájemnému seznámení jednotlivých členů skupiny. Některé schůzky se z obsahového hlediska překrývají, což umožňuje plynulou návaznost řešených problémů. Obsahové zaměření jednotlivých oblastí, konkrétně rozpracované v náplni jednotlivých schůzek, se během celého sociálně psychologického výcviku neustále prolíná. Tím dochází k určitému vyvarování se stereotypu, což se pozitivně odráží především v udržení aktivity a zájmu odsouzených o dění na schůzkách. Podle pořadí schůzek a jejich obsahového zaměření jsou vytvořeny čtyři základní bloky, z nichž každý obsahuje deset schůzek.

Blok A – je z převážné části zaměřen na problematiku sebepoznávání a poznávání druhých. Je v něm respektován poznatek, že mají-li odsouzení ve skupině pracovat, musí poznat nejen ostatní členy skupiny, ale i sebe sama. Cílem tohoto bloku je zároveň naučit odsouzené správně se orientovat v tzv. zpětnovazebních informacích a stimulovat je k těmto informacím.

Blok B – je orientován na problematiku života po propuštění z VTOS v souvislosti se snížením pravděpodobnosti návratu do věznice. S tím souvisí i aktivní nácvik společensky žádoucích způsobů řešení konfliktů. Odsouzení se učí novým formám chování, učí se orientovat v partnerských vztazích, řeší rodinné problémy, zabývají se problematikou alkoholismu, zamýšlí se nad životními hodnotami, smyslem života a zároveň hledají i odpovědi na otázku: „Co musím udělat pro to, abych se do výkonu trestu již nevrátil?“

Blok C – zde je zřejmá návaznost na předcházející blok a odsouzení se i nadále orientují na hledání nejvhodnějších způsobů řešení náročných životních situací a aktivní nácvik nových forem chování. Řeší a aktivně nacvičují situace související s hledáním zaměstnání, již hlouběji a konkrétněji než v předcházejícím bloku se zabývají problematikou nejen vztahů k rodičům, ženě, dětem, ale i ke spolupracovníkům a známým. Aktivně nacvičují nejrozumnější konfliktní situace a sami hledají odpovědi na otázku: „Jak lze trestné činnosti předejít?“ V rámci tohoto bloku si odsouzení sami tvoří tzv. pravidla, která je nutno dodržovat, aby se nevrátili do výkonu trestu. Tím určují a rozhodují se pro nejefektivnější formy chování.

Blok D – je zaměřen na natrénování těchto forem chování, pro které se odsouzení v předcházejícím bloku rozhodli a které určili jako nejefektivnější. Naprostá většina schůzek je orientována na problematiku snížení pravděpodobnosti návratu do věznice.

Pro všechny schůzky sociálně psychologického výcviku je stanoven přesný a neměnný program :

1. Přivítání
 2. Rozehřívací technika
 3. Tři ohlasy na minulou schůzku
 4. Aktuální problémy
 5. Nácvikový prvek
 6. Relaxační technika – autogenní trénink
 7. Psaní deníků
 8. Závěr
1. **Přivítání** – na začátku každé schůzky vedoucí přivítá přítomné a v rámci tohoto bodu probíhá kvíz (5 – 15 min.), který si odsouzení sami připravují. Otázky jsou zaměřeny do oblasti historie, vědy a techniky, sportu, vnitropolitické i mezinárodní situace atd. protože správné odpovědi jsou i bodově hodnoceny, daří se již na začátku schůzky většinu odsouzených motivovat pro další činnost. Odsouzení jsou zařazeni do družstev, která mezi sebou soutěží (pro nejúspěšnější družstvo je po určité době promítán mimořádný film).

2. **Rozehřívací technika** – účelem je navození příznivé atmosféry a pozvolné navozování kontaktů mezi členy skupiny. I zde je využit prvek soutěživosti. Nejúspěšnější jedinci jsou bodově hodnoceni, čímž přináší zisk bodů pro svá družstva.
3. **Tři ohlasy na minulou schůzku** – na odsouzených je požadováno, aby se vyjádřili ke schůzce minulé. Nejde jen o připomenutí tématu, ale především o oživení závěrů k nimž skupina na předcházející schůzce dospěla. Povoleny pouze 3 ohlasy.
4. **Aktuální problémy** – odsouzení usměrňováni k tomu, aby poukazovali pouze na problémy týkající se tématického zaměření sociálně psychologického výcviku. Jde především o otázky vztahů mezi jednotlivci ve skupině, o řešení problémů, které se ve skupině vyskytly atd. (problémy týkající se života odsouzených ve věznici – ubytování, stravování, kulturně výchovná práce, pracovní zaměření atd.). Účelem je naučit odsouzené řešit problémy tam, kde se řešit mají.
5. **Nácvikový prvek** – jde o konkrétní činnost zaměřenou na splnění cíle každé schůzky.
6. **Relaxační technika** – (autogenní trénink) – zařazena za účelem odstranění případného psychického napětí před ukončením schůzky.
7. **Psaní deníků** – každý odsouzený hodnotí schůzku:
 - a) číslem – dle stanovené škály:
Skupina byla pro mne:
 1. velmi prospěšná
 2. prospěšná
 3. v něčem ano, v něčem ne
 4. málo prospěšná
 5. neměla žádný význam
 - b) zápisem
 - poznatky ze skupiny
 - pocity
 - případné návrhy pro další činnost.
8. **Závěr** – po napsání deníků vedoucí skupinu ukončí.

Pro každou schůzku je určena doba 90 minut. Nelze přesně časově ohraničit dobu trvání jednotlivých bodů programu, platí však zásada, že alespoň polovina určené doby je věnována nácvikovému prvku. Na schůzkách je využívána hudba z magnetofonu, kterou si odsouzení sami připravují. Skupiny jsou otevřené, což znamená, že odsouzení, kteří mají řádný výstup, skupinu opouštějí a nově přijatí jedinci jsou do skupiny zařazováni.

Sociálně psychologický výcvik je součástí výchovně-léčebného programu realizovaného u odsouzených s psychopatickou strukturou osobnosti a je orientována tak, aby základní charakteristiky působení výkonu trestu odnětí svobody z hlediska sociálně psychologického byly v souladu se společenskou realitou.

5.3. Vyhodnocení sociálně psychologického výcviku odsouzených psychopatů ve věznici se zvýšenou ostrahou

Na specializovaném oddělení věznice bylo realizováno 10 schůzek prvního cyklu po dobu 10 týdnů, zaměřených na sebepoznávání a poznání druhých. Cyklus byl dočasně přerušen. I přesto však lze již dnes konstatovat, že nastíněná forma skupinové práce s odsouzenými přispívá k řešení problémů psychického a sociálního selhávání a zkvalitňuje tak výsledky výchovného působení v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody. Doplnuje klasický převýchovný přístup, který je charakterizován spíše direktivním vedením, kontrolou, programovým apelováním na rozum, vůli.

Označuje využití komunitního systému v podmínkách penitenciární praxe, který na rozdíl od tradičně autoritativně hierarchické organizace, kde řízení probíhá shora bez zdůvodňování a bez diskuse, klade důraz na oboustrannou komunikaci a na aktivní spoluúčast odsouzených. Život odsouzených, zařazených na oddělení pro psychopaty v komunitě, má posilovat vůli, vést odsouzené k novým zájmům, má zintenzivňovat působení na osobnost odsouzeného ve směru adekvátnějších individuálních vzorců sociálního jednání.

Součástí organizace jsou i malé schůzky komunity. Jde o schůzky odsouzených s vězeňským personálem, kde vedle programu se projednávají také problémy ve vzájemných vztazích, kritizují se případné nedostatky provozu, podávají se návrhy na přijatelné řešení. Schůzky jsou organizačního i interakčního typu.

Schůze celé komunity jsou zaměřené na hodnocení jednotlivých odsouzených i na hodnocení života v komunitě. Důraz v systému se klade na pravidelnost setkání, pevný plán aktivit a závaznost řádu pro všechny zúčastněné. Tyto podněty mohou poskytnout odsouzeným sérii korektivních emocionálních zkušeností, jež mohou paralyzovat psychologickou újmu, kterou utrpěli v důsledku negativních zkušeností v minulých i

současných vztazích k osobám a systémům, tvořících jejich životní prostředí. Tato aktivace a léčebná účinnost komunity byla již prokázána řadou pracovišť a to u různých druhů poruch, jako je alkoholismus, toxikomanie i psychopatie.

Penitenciární praxe prokazuje, že vytvořením psychoterapeutické skupiny se narušuje struktura tzv. „druhého života vězňů“ a vytváří se kolektiv, v němž mají všichni stejná práva. Zavádění skupinových metod, především komunitního systému a uplatňování sociálně psychologického výcviku v podmínkách VTOS není jednoduchou záležitostí. Vyžaduje pečlivou přípravu jak po stránce obsahové, tak organizační a osvětové. Skupinová práce je stále ještě mnoha příslušníky považována za neefektivní složku resocializační činnosti ve zdánlivě účinné atmosféře direktivního zacházení s odsouzenými.

Ukázalo se, že důsledným uplatňováním diferencovaného přístupu a modifikací metod a forem skupinového působení lze i u skupiny odsouzených, kterou tvoří jedinci s psychopatickou strukturou osobnosti, dosáhnout pozitivních výsledků.

Závěr

V rámci kriminální populace je opakovaně shledáváno velké zastoupení psychopatů. Různé výzkumy různých autorů uvádějí sice odlišný procentuální podíl psychopatů v celkové množině pachatelů, nicméně dolní hranice pravděpodobného zastoupení tohoto typu pachatele se zpravidla pohybuje kolem 30 %. Zřejmě díky těmto výzkumným závěrům se rozšířil názor, že co psychopat, to potenciální pachatel. Je třeba zdůraznit, že jde o názor nesprávný. Některé formy psychopatie jsou spíše zárukou zcela opačné cesty, např. pedantská, anankastická podoba podivínství.

V současné době dochází k určitému názorovému obratu. Množí se námitky odborníků proti tradičnímu spojování psychopatie s kriminalitou. Někteří psychopaté se sice mohou díky své osobnostní predispozici stát zatvrzelými kriminálníky, ale na druhé straně je mnoho pachatelů, kteří se nevyznačují žádným příznakem psychopatie, nemají zvýšenou impulsivitu ani agresivitu, jejich svědomí je utvořené, znají i hluboké citové vztahy, jsou schopni korigovat své chování na základě zkušenosti apod. Současně je třeba přihlédnout k zvláštní skupině tzv. recidivistů (více násobní pachatelé). Veškeré studie shodně konstatují velký počet psychopatů mezi recidivisty. Lze proto vycházet z poznatku, že pravděpodobnost psychopatického založení osobnosti je u recidivujícího pachatele skutečně značná.

Je vhodné zdůraznit, že psychopatie je ve značné míře trvalou odchylkou v osobnosti jedince, její úprava není sice vyloučena, ale vyžaduje speciální, dlouhodobé působení a výsledný efekt neodpovídá vždy vynaloženému úsilí. Zpravidla dojde k určité úpravě v tom smyslu, že si psychopat natrénuje přiměřené, méně nápadné chování v určitých standardních situacích. Ve stresové situaci, na kterou není připraven, obvykle vyplavou na povrch původní nevhodné vzorce chování, tj. agrese, impulsivní jednání apod. Bylo by proto iluzorní předpokládat, že výkon trestu odnětí svobody tak, jak v praxi běžně funguje, by mohl ovlivnit tento typ pachatele v pozitivním směru a učinit jej sociálně přizpůsobeným.

Cílem mé závěrečné práce bylo zhodnotit možnosti a efektivitu využití psychoterapeutických metod a sociálně psychologického výcviku v podmínkách fungování oddělení specializovaného pro výkon trestu odsouzených s poruchou duševní a poruchou chování.

Za období od roku 1997 prošlo tímto oddělením cca 350 odsouzených, někteří svůj pobyt dobrovolně opakovali. Návrat do standardních podmínek výkonu trestu byl pro ně zatěžkávací zkouškou. Jako nejefektivnější se prokázalo zařazování odsouzených na specializované oddělení v předpropouštěcím období.

Osobnost jedince je formována již v časných obdobích jeho života. Poznávání příčin vývoje jedinců s poruchou dušení a s poruchou chování, její patogeneze, vlivy sociálního prostředí, vlivy genetické a další objektivní faktory jsou procesem dlouhodobým. Tuto ukázkou musí řešit komplexní přístup týmu odborníků s potřebnou supervizí.

O to více v současné době vystupuje do popředí otázka působení na psychopatické osobnosti ve výkonu trestu odnětí svobody formou skupinové psychoterapie. Teprve čas ukáže, nakolik nový přístup k těmto odsouzeným zvýší jejich šance k začlenění do společnosti.

Resumé:

Závěrečná práce se zabývá problematikou komunitního systému a sociálně psychologického výcviku při práci s psychopaty ve vězeňské praxi.

Součástí předkládané práce je rozbor možnosti aplikace této metody v podmínkách specializovaného oddělení pro muže s psychopatickou strukturou osobnosti ve věznici Mírov, kde autor t. č. pracuje jako vychovatel.

Závěrečná práce je členěna do pěti kapitol.

První kapitola popisuje všeobecným způsobem charakteristické znaky lidské normality.

Druhá kapitola se zabývá etiologickými faktory vzniku psychopatie a deviantního chování.

Třetí kapitola postihuje pohled na odsouzené muže s psychopatickou strukturou osobnosti.

Čtvrtá kapitola je věnována komunitnímu systému a jeho aplikaci u odsouzených psychopatů.

Pátá kapitola prezentuje objasnění cíle, metodu a vyhodnocení sociálně psychologického výcviku pro odsouzené psychopaty.

Anotace závěrečné práce

1. Název práce: Poznatky k sociálně psychologickému výcviku u odsouzených mužů ve věznici se zvýšenou ostrahou
2. Příjmení a jméno: Čulík Miroslav
3. Katedra: speciální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně
4. Obor: speciální pedagogika pro výchovné pracovníky
5. Vedoucí práce: Mgr. Vladimír Lang
6. Počet stran: 55
7. Počet příloh: 3
8. Rok obhajoby: 2005
9. Klíčová slova: psychopatie, odsouzený, výkon trestu odnětí svobody, resocializace, komunita, sociálně psychologický výcvik
10. Resumé: Závěrečná práce se zabývá problematikou komunitního systému a sociálně psychologického výcviku při práci s psychopaty ve vězeňské praxi. Součástí předkládané práce je pokus konkrétního využití této metody v podmínkách specializovaného oddělení pro muže s psychopatickou strukturou osobnosti ve věznici Mírov, kde autor t. č. pracuje jako vychovatel.

Remark of the dissertation

1. Name of the dissertation: **Findings to the socio-psychological training of the convicts in high-security prison**
2. Name and surname: Miroslav Čulík
3. Department: Special pedagogy, Faculty of Education of Masaryk University in Brno
4. Course: Special pedagogy for educators
5. Leader of the dissertation: Mgr. Vladimír Lang
6. Number of pages: 55
7. Number of appendixes: 3
8. Year: 2005
9. Key words: psychopathy, convict, imprisonment, resocialization, community, socio-psychological training
10. Summary: This dissertation covers the issue of the community system in the prison and socio-psychological training used when working with psychopaths in the prison everyday routine. The dissertation includes also the test of using this method in real life conditions in Mírov prison, concerning men with psychopathical personality imprisoned there. The author of this dissertation works there nowadays as an educator.

Literatura a prameny

1. BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1994.
2. BOLELOUCKÝ, Z. a kol. *Hraniční stavy v psychiatrii*. Praha: Grada. Avicenum, 1993.
3. CZAPOW, C. - JEDLEWSKI, S. *Resocializační pedagogika*. Praha: SPN, 1968.
4. FISCHEROVÁ, J. *Úvod do speciální patopsychologie pro etopedy I*. Olomouc: UP, 1992.
5. HÁJKOVÁ, Z. *Základy psychologie*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR, 1984.
6. HARTL, P. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.
7. JANÍK, A.. - DUŠEK, K. *Diagnostika duševních poruch*. Praha: Avicenum, 1987.
8. KAPR, J. - FISCHEROVÁ, V. *Sociální deviace, sociologie nemoci a medicíny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994.
9. KLÍMA, P. - KLÍMA, J. *Základy etopédie*. Praha: SPN, 1984.
10. KNOBLOCH, F. - KNOBLOCHOVÁ, J. *Integrovaná psychoterapie*. Praha: Grada, Avicenum, 1993.
11. KOLUCHOVÁ, J. a kol. *Přehled patopsychologie dítěte I. a II.* Praha: SPN, 1989.
12. KOUKOLÍK, F. - DRTILOVÁ, J. *Vzpoura deprivantů*. Praha: Makropulos, 1996.
13. KOŽNAR, J. *Výcvik ve skupinové psychoterapii*. Praha: Správa SNV ČSR – oddělení penologie, 1982.
14. KRATOCHVÍL, S. *Skupinová psychoterapie neuros I*. Praha: Avicenum, 1978.
15. LAKOMÁ, J. *Skupinová psychoterapie v reedukačním procesu*. Praha: Psyché, 1994.
16. MRŇA, B. *Stručný výklad základních pojmů psychiatrických*. Olomouc: UP, 1994.

17. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999.
18. NĚMEC, J. *Psychopatie a kriminalita*. Praha: Centurion, 1993.
19. NĚMEC, J., URBANOVÁ, M. *Sociálně psychologický výcvik pro odsouzené s psychopatickou strukturou osobnosti*. Praha: Správa SNV ČSR – oddělení penologie, 1989.
20. NETÍK, K. a kol. *Bulletin studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR*. Praha: Správa SNV ČR, 1991.
21. OLEJNÍČEK, A. *Kapitoly z interakční vězeňské psychologie*. Kroměříž: Vzdělávací institut VS ČR., 1999.
22. POPELKA, J. *Nástin a úvod do problematiky psychoterapie*. Šumperk: Pracovní materiál k semináři, nepublikováno, 1992.
23. PREDMERSKÝ, V. a kol. *Psychopedie*. Praha: SPN, 1964.
24. SCHMIDBAUER, W. *Lexikon základních pojmů psychologie*. Praha: Naše vojsko, 1994.
25. SOVÁK, M. *Nárys speciální pedagogiky*. Praha: SPN, 1980.
26. SYŘIŠŤOVÁ, E. *K problematice normality osobnosti*. Praha: Avicenum, 1970.
27. ŠPIČÁK, J. *Úvod do teorie a metodiky výchovné práce pro vychovatele*. Olomouc: UP, 1992.
28. TICHÁ, M. *Základy psychiatrie*. Olomouc: UP, 1994.
29. VENCOVSKÝ, E. - DOBIÁŠ, J. *Psychiatrie*. Praha: Avicenum, 1976.
30. ZVOLSKÝ, P. a kol. *Speciální psychiatrie*. Praha: Karolinum, 1996.
31. Mezinárodní klasifikace nemocí. 10. revize. Duševní poruchy a poruchy chování. Psychiatrické centrum Praha, 1994.
32. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. ve znění zákona č. 52/2004 Sb.

Přílohy:

Příloha č.1: Inventář anamnestických údajů rozlišující psychopatické a nepsychopatické odsouzené muže, vykonávající trest odnětí svobody.

Příloha č.2: Položky z uvedeného Inventáře, které rozlišují u souboru psychopatů mezi nerecidivisty a recidivisty.

Příloha č.3: Inventář odsouzených mužů psychopatů.

Příloha č.1:

Inventář anamnestických údajů rozlišující psychopatické a nepsychopatické odsouzené muže vykonávající trest odnětí svobody.

I. Osobnost v dětství

1. V dětství se vyskytly výchovné problémy (snížené známky z chování více než dvakrát, záškoláctví, útoky z domova, popřípadě pobyt v dětském domově pro poruchu chování).
2. V dětství psychiatricky léčen.
3. Výskyt dětské kriminality (krádeže, ničení majetku).
4. Neukončena základní škola.

II. Osobnost ve věku mladistvém

5. Únik od rodičů.
6. Život v partě.

III. Osobnost ve věku dospělém

7. Časté absence v zaměstnání, častá fluktuace v zaměstnání (pracovní poměr nikdy netrval déle než tři roky a nebyl ukončen z důvodu nástupu výkonu trestu odnětí svobody).
8. Základní vojenskou službu neabsolvoval z jiných důvodů než zdravotních somatického rázu (na základě psychiatrického vyšetření, útoky z vojny, trestná činnost během základní vojenské služby, výkon trestu odnětí svobody).
9. V dospělosti má nařízeno nebo prodělal psychiatrické léčení.
10. Soudně trestán třikrát a více – recidiva.
11. Vazba na sociální zázemí je labilní nebo žádná.

IV. Specifické projevy

12. Krádež z momentálních pohnutek typu „ted“.
13. Násilné trestné činy (výtržnictví, rvačky, pohlavní zneužití nebo znásilnění, loupežné přepadení, úmyslné ublížení na zdraví).

Příloha č.2:

Položky z uvedeného Inventáře, které rozlišují u souboru psychopatů mužů mezi nerecidivisty a recidivisty.

I. Osobnost v dětství

1. V dětství se vyskytly výchovné problémy (snížené známky z chování více než dvakrát, záškoláctví, útěky z domova, popřípadě pobyt v dětském domově pro poruchu chování).
2. V dětství psychiatricky léčen.
3. Výskyt dětské kriminality (krádeže, ničení majetku).

II. Osobnost ve věku mladistvém

4. Únik od rodičů.
5. Život v partě.

III. Osobnost ve věku dospělém

6. Soudně trestán třikrát a více – recidiva.
7. Vazba na sociální zázemí je labilní nebo žádná.

IV. Specifické projevy

8. Krádež z momentálních pohnutek typu „ted“.

Příloha č.3:

Inventář odsouzených mužů psychopatů.

1. Disharmonická výchova v primární rodině (včetně alkoholu rodičů, trestné činy rodičů a sourozenců, psychiatrická intervence v rodině).
2. Asociální chování v dětství (záškoláctví, toulky, parta).
3. Nedokončená základní škola, zvláštní a pomocná škola.
4. Bez odborné kvalifikace, absence, fluktuace.
5. Alkohol, toxikománie, psychiatrická diagnóza.
6. Bez sociálního zázemí.
7. Snížený intelekt.
8. Recidiva trestných činů majetkových i násilných.
9. Výrazná problémovost ve výkonu trestu (sebepoškození, odmítání práce, agresivita, hladovka).
10. Sociální maladaptace (patologická reaktivita, egocentrismus, defekty v oblasti volní, morální, citové, bez pozitivních životních perspektiv).